

مطالعه ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در نهج‌البلاغه

فریبا پروانه^۱، نورمحمدرضایی^۲، شهریار شادی‌گو^۳

از صفحه ۱۲۹ تا ۱۵۲

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱/۲۱

چکیده

زمینه و هدف: امنیت مقوله‌ای است که در هر نظام سیاسی و اجتماعی به عنوان یک آرمان برای مردم جامعه به‌شمار می‌آید. پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتاب نهج‌البلاغه انجام شده است، تا میزان توجه به ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت اجتماعی را از دیدگاه امام علی(ع) مورد بررسی قرار دهد.

روش تحقیق: روش تحقیق حاضر توصیفی و از نوع تحلیل محتوا با به‌کارگیری روش آنتروپی شانون بوده است. جامعه آماری کل کتاب نهج‌البلاغه است. جامعه آماری با حجم نمونه برابر است زیرا نمونه‌گیری به صورت تمام شماری و هدفمند در جهت پاسخ به این دو سوال بوده است که میزان توجه به ابعاد و مولفه‌های امنیت اجتماعی در کتاب نهج‌البلاغه چگونه است؟ علل تقویت کننده یا کاهش‌دهنده این ابعاد و مولفه‌ها کدامند؟ واحد تحلیل نیز کلمه‌ها و مضامین خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها می‌باشد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها فهرست واریسی مولفه‌های امنیت اجتماعی مبتنی بر نظریه‌های علمی امنیت اجتماعی بوده که محققان آن را تدوین کرده‌اند.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر آن است که؛ امنیت اجتماعی در محتوای کتاب نهج‌البلاغه به ترتیب چهار بعد و دوازده مؤلفه با ضریب اهمیت مختلف دارد. تفسیر داده‌ها و محاسبه ضریب اهمیت در مرحله پایانی روش آنتروپی شانون، نشان داد که ضریب اهمیت در متن کتاب نهج‌البلاغه به ترتیب ابعاد «امنیت جانی» با مؤلفه‌های حفظ سلامت جسمانی و امنیت خانوادگی با ضریب ۰/۳۰۵، «امنیت روانی» با مؤلفه‌های کرامت انسانی، امنیت معنوی و امنیت عاطفی با ضریب ۰/۲۹۴، «امنیت گروهی-جمعی» با مؤلفه‌های امنیت فرهنگی، حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی، حفظ هویت و آزادی بیان، همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری با ضریب ۰/۲۱۹ و بعد «امنیت مالی» با مؤلفه‌های فعالیت‌های اقتصادی و رعایت مساوات و برابری با ضریب ۰/۱۸۰ است.

کلیدواژه‌ها: امنیت، امنیت اجتماعی، امنیت روانی، امنیت جانی، نهج‌البلاغه، آنتروپی شانون.

^۱ مربی گروه آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. نویسنده مسئول. f.parvaneh@cfu.ac.ir

^۲ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. rezaee165@gmail.com

^۳ استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

امنیت احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان، مال و سایر حقوق انسان است. این ارزش انحصاری یکی از ضرورت‌های زندگی فردی و اجتماعی است (کامیار، ۱۳۸۲: ۳۳). امنیت، انتظار نخست انسان‌ها از حکومت‌هاست که امروزه ابعاد گسترده و متنوعی یافته است. تأثیرپذیری امنیت از اقتصاد، فرهنگ، صنعت و جمعیت و تأثیرگذاری آن بر همه شاخه‌های توسعه و حیات انسانی، به آن نقش بنیادین داده و همه فیلسوفان سیاسی گذشته و حال را به تأمل در آن وا داشته است.

فیلسوفانی که دغدغه عدالت داشته‌اند، آن را شرط ضروری عدل دانسته‌اند و کسانی که به «رفاه» می‌اندیشیده‌اند، آن را عامل اصلی آسایش شمرده و آنان که بر توسعه سیاسی یا اقتصادی تکیه کرده، امنیت را «عامل» و نیز «حاصل» آن تلقی کرده‌اند و همه کسانی که برای حاکمیت ارزش‌های معنوی تلاش دارند، آن را مقدمه این واجب می‌دانند (دری نجف آبادی، ۱۳۷۹).

در زندگی بشر مقوله امنیت از جایگاه اساسی برخوردار بوده و تاریخ بشر آکنده از تلاش‌های او برای به‌دست آوردن یا حفظ آن است. امنیت مقوله‌ای است که در ابعاد مختلف (خصوصی، عمومی، ظاهری، باطنی و...) حیات بشری مورد توجه و نیاز بوده است. امروزه با عنایت به پیشرفت و توسعه دانش بشری، مقوله امنیت نیز توسعه و تنوع یافته و در ابعاد گوناگون مطرح نظر قرار گرفته است.

معنای لغوی امنیت^۱ به معنای نداشتن دلهره و دغدغه است. همچنین به معنای رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین و ضامن است (ماندل، ۱۳۷۹: ۴۴). همچنین واژه امنیت از امن گرفته شده و امن در اصل، آرامش خاطر، آرامش نفس و از بین رفتن بیم و هراس است (بوزان، ۱۳۷۸: ۸۶).

امنیت دارای معانی گسترده، مبهم و پیچیده‌ای است و دارای ابعاد گوناگونی می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها امنیت اجتماعی می‌باشد. واژه «امنیت اجتماعی»^۲ را این‌گونه می‌توان تعریف کرد، ایمن بودن، در امان بودن، آرامش و آسودگی (زارع شاه آبادی و ترکان، ۱۳۹۰: ۱۳۴). در واقع امنیت اجتماعی حکایت از حفظ فرد در مقابل خطراتی دارد که اجتماع آن را برای افراد رقم می‌زند و بدین‌سان فرد را در مقابل خطراتی که مسبب آن زندگی جمعی است؛ همانند بیکاری، فقر، گرسنگی، عدم دسترسی به بهداشت، آموزش و پرورش و ... حمایت می‌کند (کرباسیان، ۱۳۷۵: ۲۵۵).

امنیت اخلاقی به معنای تضمین اصول و الگوهای اخلاقی در روابط و مناسبات افراد است (حسینی نثار و قاسمی، ۱۳۹۱: ۶). مطالعه برخی تحقیقات بیانگر آن است که اگرچه تا کنون در زمینه امنیت در نهج البلاغه پژوهش‌هایی انجام گرفته است، اما پژوهش در زمینه بررسی میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در نهج البلاغه که همزمان به‌صورت کمی و کیفی مسئله را مورد بررسی قرار دهد انجام نگرفته است. بنابراین با توجه به این که نتایج این پژوهش در راستای برنامه‌ریزی درست به‌منظور برقراری و تداوم امنیت اجتماعی و حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی در جامعه به‌کار

¹ Security

² Social Security

گرفته می‌شود، لازم است کتاب نهج البلاغه و محتوای آن از نظر موضوع مطرح شده در این پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. اهمیت این مبحث ناشی از جایگاه ویژه‌ای است که کتاب نهج البلاغه در میان سایر کتب معتبر شیعه به خود اختصاص داده است؛ تا جایی که بسیاری از علمای شیعه آن را برادر قرآن و معجزه امام علی (ع) انگاشته‌اند و مورد پذیرش اکثریت اندیشمندان و توده جامعه می‌باشد. محتوای نهج البلاغه از جامعیت خاصی برخوردار است، زیرا مجموعه‌ای کامل از سنت بوده و کوتاه، گویا و عمیق است. جملات کوتاه این کتاب باعث شگفتی شده و حکمت‌های آن کوتاه اما با معنا است. کتاب نهج البلاغه از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار است زیرا محتوای آن به‌طور مستقیم با شخصیت مربیان مرتبط می‌شود و آثار گوناگونی در روح و روان آنان بر جا می‌گذارد. محتوای نهج البلاغه به‌دلیل ویژگی‌ها و ماهیت غنی خود از دیدگاه‌های فلسفی و باورهای مختلف مورد نقد و بررسی قرار گرفته و هر دیدگاه فلسفی می‌تواند به آن جهت خاصی بخشد، به همین دلیل تعیین سیاست‌های کلی و اصول مبنایی در برنامه‌ریزی نظام امنیتی کشور بر اساس مبنای اعتقادی و دینی ضرورت پیدا می‌کند و کم توجهی به محتوای این گنجینه با ارزش باعث بروز خسارت‌های جبران ناپذیری از جهت نظام امنیتی در کشور شده و نظام جمهوری اسلامی را از اهداف بنیادین و رسمی کشور دور می‌سازد.

بی تردید امنیت اجتماعی نقش مهمی در تضمین پویایی و کارآمدی افراد جامعه، توسعه انسانی پایدار، دفاع و مقابله با دشمنان ایفا می‌کند و از مهم‌ترین نیازهای جامعه محسوب می‌شود. ضرورت این مطالعه و تحقیق از آنجا ناشی می‌شود که در فرهنگ و معارف و کتب مهم شیعی به صورت‌های گوناگون مباحث مربوط به امنیت اجتماعی مطرح شده است اما این مقوله در بیانات امیرالمؤمنین علی (ع) در کتاب نهج البلاغه به شکل مبسوط و در قالب‌های متنوع مطرح شده است که تحلیل عالمانه این بیانات نیاز به واکاوی پژوهشگران دارد. بر همین اساس با توجه به اهمیت موضوع لازم است کتاب نهج البلاغه به‌عنوان کتابی مستقل در فقه شیعی مورد شناسایی و پژوهش کارشناسان و محققان قرار گرفته و محتوای آن از تمام زوایا و زمینه‌ها شکافته شده و مورد پژوهش علمی قرار گیرد. در این پژوهش با مبنا قرار دادن ترکیب ابعاد و مؤلفه‌های «امنیت اجتماعی» متشکل از چهار بعد «امنیت روانی»، «امنیت جانی»، «امنیت مالی» و «امنیت گروهی-جمعی» و مؤلفه‌های «کرامت انسانی»، «امنیت معنوی»، «امنیت عاطفی»، «حفظ سلامت جسمانی»، «امنیت خانوادگی»، «فعالیت‌های اقتصادی»، «رعایت مساوات و برابری»، «امنیت فرهنگی»، «حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی»، «حفظ هویت و آزادی بیان»، «همبستگی اجتماعی» و «مسئولیت‌پذیری» که مستخرج از نظریات علمی می‌باشند، به تحلیل نظرات امیرالمؤمنین علی (ع) در کتاب نهج البلاغه در همین حوزه پرداخته و به دنبال پاسخ به این سؤالات است که: میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در کتاب نهج البلاغه چگونه است؟ علل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده این ابعاد و مؤلفه‌ها کدامند؟

پیشینه و مفاهیم نظری پژوهش

پیشینه پژوهش

تحقیقات صورت گرفته در زمینه امنیت اجتماعی بیشتر به بیان مفهوم کلی امنیت، امنیت عمومی و مفاهیم مرتبط با آن توجه داشته، یا به بررسی عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی از دیدگاه‌های گوناگون پرداخته‌اند. همچنین در زمینه تحلیل محتوای متن نهج البلاغه نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته، که هر کدام از زاویه خاصی محتوا را مورد بررسی قرار داده‌اند.

عبدالله عراقی و رضا جلالی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تهدیدات اسلامی و راهبردهای مقابله با آن از منظر نهج البلاغه» با استفاده از روش کتابخانه‌ای - اسنادی، به بررسی تهدیدات نظام اسلامی و راهبردهای مقابله با آن از منظر نهج البلاغه پرداخته است. محققان این مقاله به این نتیجه رسیده‌اند که نگاه بسیط و ژرف نهج البلاغه به تهدیدات و راهبردهای مقابله با آن علاوه بر پیشگیری از حوادث گذشته، پنج سطح امنیت در حوزه امنیت سیاسی، امنیت اجتماعی، امنیت فرهنگی، امنیت اقتصادی، امنیت اعتقادی برای نظام اسلامی شکل می‌گیرد. که منجر به توسعه قلمرو همه جانبه برای نظام سیاسی می‌گردد.

محمدحسن الهی زاده (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بازنمایی جایگاه امنیت انسانی در سیره حکومتی امام علی (ع) بر مبنای فرامین حکومتی» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی مقوله امنیت انسانی در سه بعد؛ توزیعی، رویه‌ای و مراوده‌ای پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که؛ در فرامین حکومتی امام علی (ع) تأمین امنیت انسانی زیر ساخت و اساس هر نوع فعالیت پایدار حکومت است که موجب جلب اعتماد عمومی خواهد شد.

الهام رضایی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی جایگاه امنیت اجتماعی از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه» با استفاده از روش تحلیل محتوا به این نتیجه می‌رسد که؛ سازندگی اخلاقی و معنوی و اجرای حدود اسلامی از اساسی‌ترین عوامل تقویت کننده امنیت به‌شمار رفته و از دیدگاه قرآن و امام علی (ع) توجه به تقویت باورهای دینی و کرامت انسانی به‌عنوان روشی پیشگیرانه در جهت تأمین امنیت مورد توجه می‌باشد. همچنین از دیدگاه قرآن و امام علی (ع) اجرای احکام جزدر سایه امنیت امکان‌پذیر نیست. از این رو امکان ندارد امنیت در جامعه‌ای حاکم نباشد و احکام اسلامی در آن جامعه پیاده شود.

علیرضا احمدی زاده و عبدالرسول حسینی فر (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه امنیت در حکومت مطلوب دینی با تکیه بر نامه (۵۳) نهج البلاغه» که با استفاده از روش تحلیلی-تفسیری انجام داده‌اند، به این نتیجه می‌رسند که؛ لازمه حکومت مطلوب دینی توجه به مقوله امنیت با تمام ابعادش می‌باشد.

مجید بابالیان و علیرضا رادبین (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «امنیت فرهنگی در جامعه اسلامی از منظر نهج البلاغه» با استفاده از روش توصیفی به بررسی زمینه‌های ایجاد امنیت فرهنگی در جامعه و آسیب‌شناسی آن از منظر نهج البلاغه پرداخته و به این نتیجه رسیده است که مهم‌ترین عوامل برقراری امنیت فرهنگی عبارتند از افزایش آگاهی و بصیرت، ایمان و دین باوری، گسترش امر به

معروف و نهی از منکر، تولی و تبری، الگو سازی صحیح و فرهنگ علوی، پاسداشت سنت‌های گذشتگان، مصون‌سازی از طریق تقویت نهاد خانواده، گسترش ازدواج و خودباوری، برقراری عدالت و جلوگیری از فقر و بیکاری در جامعه می‌باشد. همچنین مهم‌ترین موانع امنیت فرهنگی ایجاد تردید و شبهه در نظام فرهنگی، تهاجم فرهنگی، التقاط، عدم شایستگی سران حکومت‌ها، رفاه‌طلبی و دنیازدگی می‌باشد.

سعید قربانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تجزیه و تحلیل مؤلفه‌ها و ابعاد امنیت از منظر امام علی (ع) و امام خمینی (ره)» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی مؤلفه‌های امنیت از دیدگاه امام علی (ع) و امام خمینی (ره) پرداخته است. نعیمه مقاتلی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «مفاهیم و نظریه‌های امنیت در نهج البلاغه» با استفاده از شیوه تحلیل محتوای کیفی به مفاهیم و جنبه‌های امنیت از دیدگاه امام علی (ع) پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که؛ امام علی (ع) اخلاق و معنویت را دو راه‌کار برای رسیدن به امنیت فردی دانسته‌اند و برای رسیدن به امنیت اجتماعی، مردم را به هماهنگی در اخلاق و رسوم و ایمن ماندن از دشمنی و کینه توصیه نموده‌اند. کریم دولتی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «امنیت اجتماعی از منظر امیرالمؤمنین امام علی (ع)» موضوع امنیت را از منظر امام علی (ع) مورد بررسی قرار داده است که علاوه بر ضرورت و انواع آن به برخی از ابعاد و مسائل مرتبط با آن و عوامل مؤثر بر آن پرداخته است و در نهایت، امنیت معنوی غایی انسان را در رسیدن به بهشت معرفی نموده است.

محمدهادی کاویانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «حق امنیت فردی و تأمین آن در نهج البلاغه» راهبرد حکومتی امام علی (ع) برای تأمین حق امنیت را، ایمنی بخشی به مردم و القای حس عدم تهدید از سوی حکومت و مأموران آن به مردم دانسته است، که این حس از سوی امام علی (ع) با صدور فرمان‌های قاطع به مأموران و هشدار، توبیخ و مجازات آن‌ها در صورت عدم رعایت حال مردم انجام می‌گرفته است.

منصور طیبی (۱۳۷۹) در کتابی با عنوان «سیمای امنیت در نهج البلاغه» به وجوه ششگانه امنیت از دیدگاه امام علی (ع) اشاره نموده است که آن‌ها را متشکل از امنیت فردی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت قضایی، امنیت مرزی و امنیت بین‌المللی می‌داند.

قربانعلی دری‌نجف‌آبادی (۱۳۷۹) در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به امنیت از منظر امیرالمؤمنین (ع)» با روش کتابخانه‌ای به بررسی برخی از حوزه‌های امنیت از دیدگاه امام علی (ع) پرداخته است.

با بررسی پژوهش‌های گذشته مشخص می‌شود که در زمینه امنیت و ابعاد آن در نهج البلاغه پژوهش‌هایی انجام گرفته است اما هنوز جای بحث و بررسی درباره این موضوع به‌ویژه با تأکید بر ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی وجود دارد. تفاوت این مقاله با تحقیقات قبلی در این است که تاکنون پژوهشی مستقل در این موضوع با استفاده از روش به‌کار رفته در این مطالعه به تحلیل ابعاد امنیت اجتماعی و عوامل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده آن در کتاب نهج البلاغه انجام نشده است. بنابراین با انجام این پژوهش با روشی متفاوت پژوهش‌های قبلی کامل گردیده و ابعاد جدیدی از مسئله مورد بررسی قرار گرفته است.

مفاهیم نظری پژوهش

ترس از ناامنی می‌تواند تأثیرات روانی وسیعی مانند: اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و عدم رضایت از زندگی ایجاد کند. مازلو در سلسله مراتب نیازها، نشان داد که به ترتیب سه نیاز؛ فیزیولوژیکی، ایمنی و اجتماعی روی هم رفته نیازهای نقصان و کمبود نامیده می‌شوند و تا زمانی که این نیازها ارضا نشده‌اند، آدمی نخواهد توانست به یک انسان سالم از لحاظ جسمانی و روانی مبدل شود (علاقه بند، ۱۳۹۵: ۳۷). در این بخش، نظریه‌های مهم‌ترین نظریه‌پردازان حوزه امنیت مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

بوزان: برای نخستین بار اصطلاح امنیت اجتماعی را در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» به کار برد (روی^۲، ۲۰۰۵: ۳). بوزان در این کتاب امنیت را در پنج بعد؛ امنیت اجتماعی، امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت زیست محیطی می‌داند. امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ ویژگی‌هایی اشاره دارد که بر اساس آن، افراد خود را به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند، یا به عبارتی با جنبه‌هایی از زندگی فرد ارتباط پیدا می‌کند که هویت گروهی او را شکل می‌دهد (بوزان و ویور^۳، ۱۹۹۸: ۵-۴). در واقع بوزان امنیت اجتماعی را به حفظ ارزش‌ها و هویت گروهی تقلیل می‌دهد و مقصود از آن را چگونگی حفظ و دفاع از ارزش‌ها و هویت‌ها می‌داند. از نظر بوزان منابع اصلی برای تأمین امنیت اجتماعی؛ شامل: هنجارهای اجتماعی یا ابزار کنترل درونی، دوست یا ابزار کنترل بیرونی و گروه‌های هویتی است (نویدنیا، ۱۳۸۲). بنابراین امنیت اجتماعی، به قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب و هویت ملی با شرایط قابل قبولی از تحول، مربوط می‌شود. به عقیده بوزان، جوامع متشکل از یک احساس هویت اجتماعی هستند؛ همان چیزی که به افراد و گروه‌ها امکان می‌دهد خود را به‌عنوان جزئی از جامعه تلقی نمایند. بوزان با تأکید بر اصول نظام ارگانیک، عناصر ارگانیک امنیت اجتماعی را هویت می‌نامد و امنیت اجتماعی را مترادف امنیت هویت تلقی می‌کند. عوامل تهدیدکننده امنیت اجتماعی از نظر بوزان عبارتند از: ممنوعیت به کارگیری زبان، نام و لباس‌ها، بستن مکان‌های آموزشی و دینی یا تبعید و کشتار اعضای یک گروه خاص (بوزان، ۲۰۰۰: ۴۱) که ممکن است از طریق به کارگیری و استفاده مداوم از اقدامات سرگوب‌گرانه بر ضد بیان و ابزار هویت صورت گیرند.

پارسونز^۴: برای امنیت اجتماعی، چهار بعد فائل است که هر کدام از آن‌ها به یک خرده سیستم جامعه مربوط می‌شوند و از برآیند برخوردار می‌توان به تحقق امنیت در سطح جامعه امید داشت. امنیت مالی و اقتصادی، سیاسی، حقوقی-قضایی و فرهنگی به ترتیب در نظام فکری پارسونز ضروری هستند و هر یک از جایگاه خاصی برخوردارند. فقدان هر یک از این ابعاد، روند سبیرنیتیکی را دچار اختلال می‌نماید و دنیای کارکردها را مختل و جامعه را در کلیت خود دچار عدم تعادل و

¹ Buzan

² Roie

³ Buzan & Weaver

⁴ Parsons

پریشان حالی می‌کند؛ بنابراین برای داشتن جامعه‌ای توأم با آرامش و اطمینان خاطر لازم است به هر چهار بعد امنیت توجه داشت و با تضمین آنان امنیت جامعه را فراهم نمود (نویسنده، ۱۳۸۲).

نبوی: امنیت جانی را به معنای تضمین جسم و جان افراد در مقابل خطرات و آسیب‌هایی می‌داند که مانع از ادامه حیات آنان شود. بنابراین شرایط امنیت جانی، شرایطی است که هیچ‌گونه تهدیدی بر علیه جان افراد جامعه وجود نداشته باشد (نبوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۲).

ویور: امنیت اجتماعی را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های الگوهای اساسی‌اش تحت شرایط تغییر و تهدیدات واقعی و محتمل تعریف می‌کند. ویور بر ارتباط نزدیک میان هویت، جامعه و امنیت تأکید دارد و خاطر نشان نموده که جامعه امنیت هویتش را جستجو می‌کند به طوری که باید قادر به حل اختلالات هویتی باشد و اعضای آن نمی‌توانند نسبت به چیزهایی که هویتشان را تهدید می‌کند، احساس مسئولیت نکنند (واتسون، ۲۰۰۵: ۸). از دیدگاه ویور، در حالی که امنیت ملی، درگیر و دل مشغول تهدیدهایی است که متعرض اقتدار دولت می‌شوند؛ امنیت اجتماعی نگران تهدیدهایی است که به هویت جامعه تعرض می‌کنند. اگر جامعه‌ای هویت خود را از دست بدهد دیگر دوامی نخواهد داشت (روی، ۲۰۰۵: ۶۹۳). ویور معتقد است که در مقابل تهدیدهای فرهنگی فقط می‌توان با به‌کارگیری ابزار فرهنگ دفاع کرد و اگر هویت کسی تهدید شود پاسخ این تهدید عبارت است از تقویت هویت‌های موجود (ویور، ۲۰۰۰: ۲۳).

گیدنز^۱: به اعتقاد گیدنز در سبک‌های زندگی مدرن مبتنی بر وسایل ارتباطی نوین، ترس و بی‌اعتمادی، شک، اضطراب و استرس و عدم احساس امنیت اجتماعی در تعاملات اجتماعی روبه افزونی است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۲۳). از نظر گیدنز خطر و امنیت دو روی یک سکه را تشکیل می‌دهند بنابراین هر جا امنیت وجود دارد، خطری نیست و بالعکس. از نظر گیدنز یکی از ضرورت‌های مهم امنیت، امنیت وجودی است که عبارت است از ایمن بودن؛ یعنی اطمینانی که بیشتر آدم‌ها به تداوم تشخیص هویت خود و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش، در اطراف خود دارند (نویسنده، ۱۳۸۸).

دیوید هاروی: معتقد است که دنیای کنونی دنیای دگرگونی فضا و زمان است. در این دنیا انسان‌ها با متأثر شدن از فرهنگ‌های گوناگون دچار سردرگمی می‌شوند و این سردرگمی و دوگانگی یا چندگانگی هویتی، می‌تواند به عاملی در برهم زدن امنیت اجتماعی تبدیل شود (هاروی، ۱۳۸۴: ۸۷). صدیق سروستانی (۱۳۷۵) امنیت اجتماعی را آرامش و آسودگی خاطری می‌داند که هر جامعه موظف است برای اعضای خود در زمینه‌های شغلی، اقتصادی، سیاسی و قضایی ایجاد کند.

دورکیم: دورکیم نقش اجتماع اقتصادی (به طور خاص گروه‌های صنفی) را در تأمین امنیت افراد و اجتماع برقراری انضباط اجتماعی، تأمین اقتدار لازم برای ارزش‌های اجتماعی و ایجاد نظم و تعادل اجتماعی بیش از سایر اجتماعات می‌داند (آرون، ۱۳۷۰: ۳۷۰). از نظر وی آن چه یکپارچگی فرد را در گروه تأمین کرده و نقش اجبار اجتماعی را به خوبی ایفا می‌کند وجود اجتماع یا گروه حرفه‌ای یا صنفی است که می‌تواند جوابگوی نظم اجتماعی باشد (آرون، ۱۳۷۰: ۴۱۰). از نظر دورکیم

¹ Giddens

همراه با تعریف نقش‌ها، وظایف و قواعد جدید قدرت هم باید وجود داشته باشد. از این رو برای تولید امنیت، وظایف جدید در جامعه باید تابع قدرت سیاسی و اخلاقی باشد (دورکیم، ۱۳۸۱: ۱۳). از نظر دورکیم دو مؤلفه مهم امنیت اجتماعی؛ یکی جامعه‌پذیری افراد بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای مشترک و به عبارت کلی‌تر تربیت افراد و دیگری ورود به نظام تقسیم کار اجتماعی در یک فضای اجتماعی عادلانه و رضایت بخش، به موازات یکدیگر شکل می‌گیرند. اگر نظام تقسیم کار و توزیع نقش‌ها نامناسب باشد، خصوصاً در طبقات پایین گرایش به نارضایتی ایجاد می‌کند و ممکن است منجر به جنگ داخلی شود. از طرفی زندگی اجتماعی نباید از تعارض، مبارزه و رقابت خالی باشد، بنابراین برای به تعادل رساندن رقابت‌ها و به حداقل رساندن تعارضات باید در جامعه همبستگی، تعاون و همکاری وجود داشته باشد (دورکیم، ۱۳۸۳: ۵۷۹). براساس نظر دورکیم امنیت اجتماعی وضعیتی است که در آن گروهی همبسته مبتنی بر ارزش‌ها، باورها و اعتقادات جمعی مشترک بر اساس تنظیمات هنجارمند جهت ورود افراد به نظام تقسیم کار اجتماعی برای ارضای تمایلات و ایجاد خشنودی، آمادگی یافته و عمل اجتماعی آنان به سوی انسجام، تعادل و تشدید پیوندهای اجتماعی و تثبیت پیوندهای بیشتر ارزش‌ها و هنجارها جهت‌گیری شده است (امانت، ۱۳۹۰).

بنابراین امنیت اجتماعی نسبت نزدیکی با مفاهیم نظم اجتماعی، هویت اجتماعی، همبستگی اجتماعی و در نهایت اعتماد اجتماعی دارد. در این رابطه جوامع زمانی از امنیت اجتماعی برخوردارند که هویت آن‌ها مورد تهدید واقع نشود و بقای جامعه دچار مشکل نگردد در سطح امنیت اجتماعی نیز می‌توان از «امنیت جماعتی و گروهی»، «امنیت اقلیت‌ها و قومیت‌ها» و «امنیت حرکت‌های جمعی» نام برد (زندى، ۱۳۸۷: ۱۷۵). در نهج البلاغه امام علی (ع) علت نیازمندی انسان به اجتماع و تعاون را در سه مسئله می‌داند؛ نخست نیاز انسان به دفاع از خویش، دوم نیاز انسان به محبت و سوم عدم توانایی انسان در برآوردن نیازهای زندگی، که این مسائل به شکل دیگری بیان نیازمندی انسان به امنیت است. همچنین از دیدگاه امام علی (ع) از مهمترین وظایف حکومت برقراری امنیت در همه وجوه آن است. در نهج البلاغه ابعاد امنیت در شش وجه مورد بحث قرار گرفته است که متشکل از امنیت فردی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت قضایی، امنیت مرزی و امنیت بین‌المللی می‌باشد (طبیعی، ۱۳۷۹: ۵۷).

با توجه به موارد فوق وقتی سخن از امنیت به میان می‌آید، منظور آن است که آنچنان نظمی در بخش‌ها و ابعاد مختلف جامعه به وجود آید که افراد هم از لحاظ عینی و هم از لحاظ ذهنی هیچ‌گونه تهدید و یا هراسی را احساس نکنند. توجه به امنیت که در آن اعضای جامعه بشری، حریم خود را از هرگونه تعرض و تهدیدی مصنون بدانند، خواسته دیرپای جامعه بشری است. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان امنیت را در انواع؛ امنیت اجتماعی، امنیت گروهی-جمعی، امنیت نظامی، امنیت روانی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت جانی، امنیت زیست محیطی، امنیت حقوقی و قضایی طبقه‌بندی کرد. همچنین چهار بعد مهم امنیت اجتماعی را می‌توان به امنیت جانی، امنیت مالی، امنیت مالی و امنیت گروهی-جمعی تقسیم کرد، که هر یک دارای مؤلفه‌هایی نظیر؛ کرامت انسانی، امنیت معنوی، امنیت عاطفی، حفظ سلامت جسمانی، امنیت خانوادگی، فعالیت‌های اقتصادی، رعایت مساوات و

برابری، امنیت فرهنگی، حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی، حفظ هویت و آزادی بیان، همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری می‌باشند.

مدل مفهومی پژوهش

با الهام از نظریه‌های مطرح شده و با استناد به مقالات گردآوری شده در پیشینه پژوهش، ابعاد امنیت و مفهوم امنیت اجتماعی مطابق جدول شماره (۱) می‌باشد:

جدول ۱: ابعاد امنیت و مفهوم امنیت اجتماعی و مؤلفه‌های آن در اندیشه صاحب نظران و مقالات

نظریه پرداز	ابعاد امنیت	مفهوم امنیت اجتماعی و مؤلفه‌های آن
بوزان	امنیت اجتماعی، نظامی، سیاسی، اقتصادی، زیست محیطی	حفظ و دفاع از ارزش‌ها و هویت گروهی، حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب و هویت ملی (امنیت هویت)
پارسونز	امنیت فرهنگی، سیاسی، حقوقی و قضایی، مالی و اقتصادی	برآیند برخورداری از ابعاد امنیت موجب تحقق امنیت اجتماعی می‌شود.
ویور	امنیت اجتماعی، ملی و فرهنگی	حفظ ویژگی‌های الگوهای اساسی جامعه، حفظ فرهنگ و حفظ هویت جامعه
گیدنز	امنیت وجودی	تداوم تشخیص هویت خود و دوام محیط‌های اجتماعی
ویور	امنیت اجتماعی و ملی	تأکید بر ارتباط نزدیک میان هویت، امنیت و جامعه
دیوید هاروی	امنیت اجتماعی	تأکید بر ارتباط فرهنگ‌های گوناگون با چندگانگی هویت وعدم امنیت اجتماعی
صدیق سروسناتی	امنیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، قضایی و شغلی	آرامش و آسودگی خاطر که جامعه در زمینه ابعاد امنیت ایجاد می‌کند.
دورکیم	امنیت اجتماعی و فردی	در امنیت اجتماعی دو مؤلفه جامعه‌پذیری مبتنی بر ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات مشترک و نظام تقسیم کار اجتماعی مبتنی بر همبستگی، تعاون و همکاری وجود دارد.
زندگی	امنیت اجتماعی، اقلیت‌ها و قومیت‌ها، امنیت حرکت‌های جمعی، امنیت جماعتی و گروهی	جوامع زمانی از امنیت اجتماعی برخوردارند که هویت آن‌ها مورد تهدید واقع نشود و بقای جامعه دچار مشکل نگردد.

همچنین با توجه به ابعاد و مؤلفه‌های مورد بررسی در کتاب نهج البلاغه (۱۳۸۵)، مدل مفهومی این تحقیق به صورت شکل شماره (۱) ارائه شده است:

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

روش پژوهش

پدیده‌های اجتماعی و انسانی موضوع‌هایی پیچیده‌اند، به همین دلیل روش تحقیق در مورد این پدیده‌ها نیز متنوع و متعدد است و اعتبار دستاوردهای تحقیق به شدت تحت تأثیر اعتبار روشی است که برای تحقیق برگزیده می‌شود (خاکی، ۱۳۹۱: ۲۳). یکی از روش‌هایی که در دهه اخیر به شدت رو به گسترش است، روش تحلیل محتوا^۱ است. روش تحلیل محتوا محقق را مجبور می‌کند از تفسیرهای آنی و نسنجیده، مخصوصاً از تفسیرهای نسنجیده خودش فاصله بگیرد. همه روش‌های تحلیل محتوا برای مطالعه آنچه در گفتار هست ولی در نگاه اول دیده نمی‌شود و تلویحی و نهفته است، مناسب است (کیوی و کامپنهود^۲، ۱۳۹۶: ۲۴۱).

در روش تحلیل محتوای توصیفی که از روش‌های تحلیل کمی متن است، محقق طبقه‌ای از منابع مربوط به مسائل اجتماعی، به خصوص اسناد مکتوب را بررسی می‌کند (بی^۳، ۱۳۹۴: ۷۲۲). دلاور روش تحلیل محتوا را روشی می‌داند که به صورت منظم و عینی به توصیف و تحلیل محتوای آشکار ارتباطات می‌پردازد (دلاور، ۱۳۸۲: ۲۵۷). برلسون^۴ نیز هدف از تحلیل محتوا را تفسیر کردن محتوای

¹ Content Analysis

² Quivy & Campenhoudt

³ Babbie

⁴ Berelson

آشکار ارتباطات می‌داند (باردن^۱؛ ۱۳۷۴). تحلیل محتوا دارای سه مرحله اصلی: ۱- آماده‌سازی و سازمان‌دهی ۲- بررسی پیام ۳- پردازش داده‌ها است. کانون توجه این پژوهش مرحله سوم تحلیل؛ یعنی پردازش داده‌ها بود.

بنابراین در پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوا برای بررسی میزان توجه به ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و علل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده این ابعاد و مؤلفه در کتاب نهج‌البلاغه استفاده شده است. واحد تحلیل نیز کلمه‌ها و مضامین خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها می‌باشد. جامعه و نمونه آماری در پژوهش حاضر یکسان‌اند؛ به عبارتی جامعه با نمونه برابر است زیرا نمونه‌گیری به صورت تمام شماری و هدفمند در جهت سؤال‌های تحقیق بوده است. ابزار پژوهش، فهرست واری ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت اجتماعی مبتنی بر نظریه‌های علمی امنیت اجتماعی بود که محققین آن را تدوین کردند. برای تجزیه و تحیل داده‌ها از روش آنروپی شانون استفاده شد و سؤالات پژوهش نیز در قالب دو سؤال در نظر گرفته شده است. در پایان مرحله اول فهرست واری دارای چهار بعد و دوازده مؤلفه تنظیم گردید.

در پارادایم کیفی پایایی و روایی به‌عنوان قابلیت اعتماد، دقت و کیفیت مفهوم‌سازی می‌شوند. محقق برای اطمینان از پایایی یافته‌های تحقیق می‌تواند یافته‌های تحقیق خود را از طریق بازنگری داده‌ها مورد بررسی قرار دهد (استراوس^۲ و کوربین^۳، ۱۳۸۵: ۹۷) برای سنجش اعتبار یافته‌های این پژوهش از دو راه بازبینی تحقیق و داوری گروهی استفاده شده است. برای داوری گروهی حداقل تعداد مورد نیاز اعضای پانل خبرگان ۵ نفر می‌باشد و این تعداد می‌تواند تا ۴۰ نفر هم افزایش یابد (وکیلی و جهانگیری، ۱۳۹۶). برای بررسی دقت قابل قبول ابعاد و مؤلفه‌های احصاء شده، پژوهشگران با استفاده از راهبرد کثرت‌گرایی با ارائه فهرست واری به دست آمده به ۷ نفر از اساتید و همکاران پژوهشگر دقت داده‌های به دست آمده را بالا برده و به نوعی روایی داده‌ها را افزایش دادند. زیرا با استفاده از این راهبرد پژوهشگری انجام پژوهش، به منظور فراهم کردن نقدی درباره شیوه‌های به کار گرفته شده و بررسی نتایج و صحت آنها از سایر محققان کمک می‌گیرد (کریمی و نصر، ۱۳۹۱). پس از بررسی و اصلاح در نهایت فهرست واری نهایی ابعاد و مؤلفه‌ها تهیه گردیده است.

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب نهج‌البلاغه از منظر میزان تأکید بر ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی و علل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده این ابعاد و مؤلفه‌ها می‌باشد. برای شروع کار بر اساس ادبیات پژوهش و مشاوره با اساتید ابزار فهرست واری تهیه و تعداد فراوانی‌ها مشخص شد و سپس با کمک روش آنروپی شانون داده‌های به دست آمده به‌هنجار گردید و در مرحله پایانی ضریب اهمیت ابعاد و مؤلفه‌ها مشخص گردید. در مرحله بعد با استفاده از روش کدگذاری عوامل

¹ Bardin

² Strauss

³ Corbin

تقویت‌کننده و کاهش‌دهنده مشخص گردید. در نهایت مشخص شد در کتاب نهج البلاغه به تعداد ۱۳۵۰ جمله و کلمه به چهار بعد و دوازده مؤلفه امنیت اجتماعی اشاره گردیده است.

مراحل تحلیل محتوا در فن آنتروپی شانون

امروزه، برای تحلیل داده‌ها روش‌های بسیاری ارائه شده که اساس آنها فراوانی مقوله‌هاست. این روش‌ها مشکلات ریاضیاتی خاص خود را دارند که از اعتبار نتایج آنها می‌کاهد. نگارندگان در این پژوهش کوشیده‌اند، تا نتایج با روش جدیدی که برگرفته از نظریه سیستم‌هاست، پردازش شوند. این روش «آنتروپی شانون» نام دارد که در بحث تحلیل محتوا نگاه جدیدی به پردازش داده‌ها دارد. براساس این روش، تحلیل داده‌ها بسیار دقیق‌تر و معتبرتر انجام خواهند شد. در واقع، آنتروپی شانون دیدگاهی جدید دربارهٔ مبحث پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا به پژوهشگر می‌دهد. آنتروپی نشان دهندهٔ مقدار عدم اطمینان حاصل از محتوای یک پیام است. به عبارت دیگر، آنتروپی در تئوری اطلاعات شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیلهٔ یک توزیع احتمال بیان می‌شود (الوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۹).

در انتهای این روش ضریب اهمیت هر مقوله باید محاسبه شود. هر مقوله که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است. برای این منظور از رابطه زیر استفاده شد:

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^m d_j} \quad (j = 1, 2, \dots, n)$$

یافته‌های پژوهش

الف) توصیف ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در نهج البلاغه

ابتدا مجموع فراوانی‌های به دست آمده بر حسب ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در جدول (۲) ثبت گردید. در مرحله بعد فراوانی هر بعد در جدول (۳) مشخص شد، سپس داده‌های این جدول بر اساس روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده درآمد. پس از آن بر اساس مرحله دوم این روش، مقدار بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد و در ادامه بر اساس مرحله سوم روش آنتروپی مقدار عدم اطمینان (درجه انحراف) هر بعد محاسبه گردید. در انتها ضریب اهمیت اطلاعات به دست آمده نیز تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که به طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت، به کدام بعد تعلق دارد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از روش بازنگری استفاده شد. بدین صورت که پس از دوبار مطالعه کتاب نهج البلاغه در طول دو ماه و به فاصله دو هفته از بار اول توسط گروه سه نفره محققان، همبستگی بین فراوانی‌های شمارش شده از طریق بازنگری حاصل شد.

جدول ۲: توزیع فراوانی ابعاد و مؤلفه‌ها بر اساس شاخص‌های امنیت اجتماعی

ابعاد	مؤلفه‌ها	فراوانی			
		خطبه	نامه	حکمت	جمع
امنیت روانی	کرامت انسانی	۸۳	۱۵	۵۶	۱۵۴
	امنیت معنوی	۱۶۰	۲۰	۴۷	۲۲۷
امنیت عاطفی	رعایت امنیت روانی مردم-تأمین نیازهای امنیتی مردم-بهبود خدمات امید به آینده-نداشتن ترس و هراس از آتیه-تأمین امید از چشم‌انداز زندگی- امید به آینده- زندگی در امن و آسایش- رفتار مهربان و نیکو با مردم-جلوگیری از ایجاد رعب و وحشت در دل‌های مردم- داشتن ملجاء مطمئن در برابر ظلم-احساس خشونتی و رضامندی جامعه- کم‌تحملی نسبت به یکدیگر- محبت به یکدیگر- مردم دوستی- مهربانی با مردم-فروتن بودن-اطمینان مردم به دولت در خصوص دفاع از حق‌شان	۱۷	۱۹	۷	۴۳
	فعالیت‌های اقتصادی	۱۵	۲۹	۳۲	۷۶
امنیت مالی	رعایت مساوات و برابری	۷۶	۶۶	۶۴	۲۰۶
	حفظ سلامت جسمانی	۲۸	۱۵	۹۲	۱۳۵
امنیت خانوادگی	امنیت خانوادگی	۸	۸	۱۳	۲۹

۱۸	۱	۷	۱۰	حفظ فرهنگ‌ها-تفاهم فرهنگی-تعاون عملی-شبهات و فتنه ها-حفظ راه و روش زندگی گروهی-حفظ فرهنگ‌های خاص در جامعه- دفاع از فرهنگ جامعه در مقابل تهاجم فرهنگ های مخرب- توجه به عمل مطابق با اعتقاد صحیح- توجه به هویت فرهنگی	امنیت فرهنگی
۲۶۸	۸۳	۵۷	۱۲۸	ابزار کنترل درونی- ابزار کنترل بیرونی(دولت)- برخورد مناسب با هنجارشکنی- رشد و اقتدار هنجارهای قانونی- پایبندی به آزادی های مشروع- رشد آزادی های فرد در اجتماع-امر به معروف و نهی از منکر	حفظ ارزش ها و الگوهای اجتماعی
۶۳	۸	۱۹	۳۶	حفظ هویت- احساس تعلق-وحدت کلمه-سنت‌های ملی- دلبستگی به سرزمین واحد- آرمان اجتماعی-وجود قدرت سیاسی در جامعه- بیان سخن بدون ترس در مقابل حکمرانان- پرهیز از بیان نابجا یا ناصواب-حق تعیین سرنوشت- احترام به حقوق دیگران-مشارکت فعال و آزادانه مردم در امور-وجود محیطی آرام برای فعالیت‌های اجتماعی گروه‌ها- رفع تهدیدهای فرامرزی-توجه به امر جهاد در راه خدا-ویژگی‌های سربازان و فرماندهان-مبارزه با دشمنان مردم- وجود حکومت به عنوان مهم‌ترین ابزار امنیت	حفظ هویت و آزادی بیان
۸۱	۱۲	۱۵	۵۴	هماهنگی در اخلاق و رسوم مردم- اشتراک در اخلاق و عادات- حفظ همبستگی و اتحاد گروهی-تعاون بر تقوی- همبستگی و یکپارچه شدن فرد در جامعه-مشورت در انجام امور- ایجاد روابط مبتنی بر تعاون- ایجاد روابط مبتنی بر دوستی- تقسیم کار اجتماعی- نظارت متقابل والی و مردم- اختصاص بخشی از اوقات حاکم به افرادی که نیاز دارند-عدم تخلف کارکنان	همبستگی اجتماعی
۵۰	۹	۲۶	۱۵	احساس مسئولیت-مسئولیت حقوق متقابل ولی و مردم- امانت بودن حکومت در دست مسئولین- جلب اعتماد مردم- نحوه ارتباط با مردم- داشتن عطفوت، گشاده رویی و فروتنی مسئولین-وفای به عهد مسئولین	مسئولیت پذیری

امنیت
گروهی -
جمعی

بر اساس یافته‌های جدول شماره (۲) در مجموع امنیت اجتماعی در خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های نهج البلاغه دارای چهار بعد «امنیت روانی»، «امنیت مالی»، «امنیت جانی» و «امنیت گروهی-جمعی» و دوازده مؤلفه می‌باشد. بعد امنیت روانی با سه مؤلفه شامل؛ کرامت انسانی با ۱۵۴ مورد، امنیت معنوی با ۲۲۷ مورد و امنیت عاطفی با ۴۳ مورد می‌باشد.

بعد امنیت مالی با دو مؤلفه شامل؛ فعالیت‌های اقتصادی با ۷۶ مورد و رعایت مساوات و برابری با ۲۰۶ مورد می‌باشد. بعد امنیت جانی با دو مؤلفه حفظ سلامت جسمانی ۱۳۵ مورد و امنیت خانوادگی با ۲۹ مورد و بعد امنیت گروهی-جمعی با پنج مؤلفه شامل؛ امنیت فرهنگی ۱۸ مورد، حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی ۲۶۸ مورد، حفظ هویت و آزادی بیان ۶۳ مورد، همبستگی اجتماعی ۸۱ مورد و مسئولیت‌پذیری ۵۰ مورد می‌باشد. به طور کلی بیشترین توجه به مؤلفه‌های

حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی با ۲۶۸ مورد و امنیت معنوی با ۲۲۷ مورد فراوانی و کمترین توجه به مؤلفه امنیت فرهنگی با ۱۸ مورد فراوانی می‌باشد.

جدول ۳: توزیع فراوانی ابعاد امنیت اجتماعی

ابعاد متن	امنیت روانی	امنیت مالی	امنیت جانی	امنیت گروهی-جمعی	جمع کل
خطبه	۲۶۰	۹۱	۳۶	۲۴۳	۶۳۰
نامه	۵۴	۹۵	۲۳	۱۲۴	۲۹۶
حکمت	۱۱۰	۹۶	۱۰۵	۱۱۳	۴۲۴
مجموع	۴۲۴	۲۸۲	۱۶۴	۴۸۰	۱۳۵۰

بر اساس یافته‌های جدول شماره (۳) از مجموع ۱۳۵۰ مورد فراوانی کلمه‌ها و جمله‌های ابعاد امنیت اجتماعی در کتاب نهج‌البلاغه؛ به ترتیب به ابعاد امنیت گروهی-جمعی ۴۸۰ مورد، امنیت روانی ۴۲۴ مورد، امنیت مالی ۲۸۲ مورد و امنیت جانی ۱۶۴ مورد توجه شده است.

جدول ۴: داده‌های به‌هنجار شده ابعاد تحقیق

ابعاد متن	امنیت روانی	امنیت مالی	امنیت جانی	امنیت گروهی-جمعی
خطبه	۰/۶۱۴	۰/۳۲۳	۰/۲۲۰	۰/۵۰۶
نامه	۰/۱۲۷	۰/۳۳۷	۰/۱۴۰	۰/۲۵۸
حکمت	۰/۲۵۹	۰/۳۴۰	۰/۱۶۴	۰/۲۲۶

بر اساس جدول شماره (۴) آنچه قابل ملاحظه است این است که برخلاف جدول شماره (۳) که متکی بر شمارش فراوانی‌ها است، در تحلیل محتوا با استفاده از روش آنتروپی شانون باید داده‌های به‌دست آمده به‌هنجار شوند. این روش جبرانی از دقت ریاضی بالایی برخوردار است و اطلاعات بیشتری را در مورد تفسیر داده‌ها به‌دست می‌دهد. بنابراین داده‌های فراوانی در جدول شماره (۴) به‌صورت داده‌های به‌هنجار شده درآمدند.

جدول ۵: محاسبه بار اطلاعاتی ابعاد تحقیق

ابعاد متن	امنیت روانی	امنیت مالی	امنیت جانی	امنیت گروهی-جمعی
خطبه	-۰/۲۹۹	-۰/۳۶۵	-۰/۳۳۳	-۰/۳۴۴
نامه	-۰/۲۶۲	-۰/۳۶۶	-۰/۲۷۵	-۰/۳۴۹
حکمت	-۰/۳۴۹	-۰/۳۶۶	-۰/۲۸۵	-۰/۳۴۰
$\sum_{j=1}^m r_{ij} \ln r_{ij}$	-۰/۹۱۰	-۱/۰۹۷	-۰/۸۹۳	-۱/۰۳۳
Ej	۰/۶۵۵	۰/۷۸۹	۰/۶۴۲	۰/۹۰۳

پس از به هنجارسازی داده‌ها بر اساس فرمول آنتروپی مقدار بار اطلاعاتی هریک از ابعاد مطابق جدول شماره (۵) به دست آمد. بر اساس قانون آنتروپی شانون هرچقدر (E_j) یک شاخص به عدد یک نزدیک‌تر باشد، چنین شاخصی نقش کمتری در انتخاب گزینه خواهد داشت. بنابراین بر اساس جدول شماره (۵) در نهج‌البلاغه ابعاد «امنیت گروهی-جمعی» و «امنیت مالی» کمتر و در مقابل ابعاد «امنیت جانی» و «امنیت روانی» بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

جدول ۶: بار اطلاعاتی، درجه انحراف و ضریب اهمیت ابعاد تحقیق

	ابعاد				متن
	امنیت گروهی-جمعی	امنیت جانی	امنیت مالی	امنیت روانی	
$\sum_{j=1}^n (1 - ej) = 1/171$	۰/۹۰۳	۰/۶۴۲	۰/۷۸۹	۰/۶۵۵	Ej
	۰/۲۵۷	۰/۳۵۸	۰/۲۱۱	۰/۳۴۵	dj
	۰/۲۱۹	۰/۳۰۵	۰/۱۸۰	۰/۲۹۴	wj

در مرحله پایانی روش آنتروپی ضریب اهمیت هریک از ابعاد مطابق جدول شماره (۶) به دست آمد. هر بعدی که دارای ضریب اهمیت بیشتری است از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است. نتایج جدول (۶) در پاسخ به سؤال اول پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین ضریب اهمیت در متن کتاب نهج‌البلاغه (خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها) به ابعاد «امنیت جانی» با مؤلفه‌ای حفظ سلامت جسمانی و امنیت خانوادگی، «امنیت روانی» با مؤلفه‌های کرامت انسانی، امنیت معنوی و امنیت عاطفی و سپس «امنیت گروهی-جمعی» با مؤلفه‌های امنیت فرهنگی، حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی، حفظ هویت و آزادی بیان، همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری و کمترین میزان ضریب اهمیت به بعد «امنیت مالی» با مؤلفه‌های فعالیت‌های اقتصادی و رعایت مساوات و برابری مربوط است.

ب) تحلیل عوامل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در نهج‌البلاغه تا این قسمت توصیف آماری ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در کلام امام علی (ع) بیان شد. در این قسمت به تحلیل عوامل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در نهج‌البلاغه می‌پردازیم.

جدول ۷: عوامل تقویت‌کننده یا کاهش‌دهنده ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی

منبع	گزاره‌ها	مفهوم	مقوله	عوامل تقویت / کاهش
حکمت ۳۹۳	پس در اداره امور خود هوشیارانه و سرسختانه استوار باش، نصیحت‌دهنده‌ای عاقل، پیرو حکومت و فرمانبردار امام خود باش.	اطاعت از فرمانده و امام		عوامل تقویت‌کننده
خطبه ۲	عترت پیامبر اساس دین و ستون‌های استوار یقین می‌باشند. شتاب‌کننده باید به آنان باز گردد و عقب مانده باید به آنان پیبوند...			
نامه ۵	همانا پست فرمانداری برای تو وسیله آب و نان نبوده، بلکه امانتی بر گردن تو است. باید از فرمانده و امام خود اطاعت کنی، تو حق نداری و بدون دستور به کار مهمی اقدام نمایی			
خطبه ۱۳۱	خدایا تو میدانی که جنگ و درگیری ما برای به دست آوردن قدرت، حکومت، دنیا و ثروت نبوده است. بلکه می‌خواستیم نشانه‌های حق و دینت را به جایگاه خویش بازگردانیم و در سرزمین‌های تو اصلاح را ظاهر کنیم تا بندگان ستم‌دیده‌ات در امن و امان زندگی کنند و قوانین و مقررات فراموش شده تو بار دیگر اجرا گردد.	القای حس عدم تهدید از سوی حکومت	باورهای دینی	
حکمت ۳۷۴	تمام کارهای نیکو و جهاد در راه خدا برابر امر به معروف و نهی از منکر، چونان قطره‌ای بر دریای موج و پهناور است. همانا امر به معرف و نهی از منکر نه اجلی را نزدیک می‌کنند و نه از مقدار روزی می‌کاهند.	امر به معروف و نهی از منکر		
خطبه ۱۹۰ پس به تقوا و ترس از خدا روی آورید که رشته آن استوار و دستگیره آن محکم و قله بلند آن پناهگاهی مطمئن می‌باشد.	تقوا		
خطبه ۱۶	همانا تقوا چونان مرکب‌های فرمانبرداری است که سواران خود را عنان بر دست، وارد بهشت جاویدان می‌کنند.			
خطبه ۱۳۱	... در تقسیم بیت المال عدالت ندارد زیرا در اموال و ثروت آنان حیف و میل می‌کند و گروهی را بر گروهی مقدم می‌دارد.	اطمینان مردم به دولت در خصوص دفاع از حششان		
نامه ۵۲	... برای دورترین مسلمانان همانند نزدیک‌ترین آنان سهمی وجود دارد و تو مسئول رعایت آن می‌باشی.			

نامۀ ۵۱	در روابط خود با مردم انصاف داشته باشید و در برآوردن نیازهایشان شکبیا باشید. همانا شما خزانه‌داران مردم و نمایندگان ملت و سفیران پیشوایان هستید؛ به مال کسی دست داری نکنید.			
نامۀ ۴۷	شما و تمام فرزندانم و خاندانم و کسانی را که این وصیت به آنها می‌رسد، به ترس از خدا، و نظم در امور، و ایجاد صلح و آشتی در میانتان سفارش می‌کنم....	رشد ملکات و فضائل اخلاقی		
حکمت ۴۰۱	همانگی در اخلاق و رسوم مردم، ایمن ماندن از دشمنی و کینه‌های آنان است.			
نامۀ ۵۲	مهربانی با مردم را پوشش دل خویش قرار بده و با همه دوست و مهربان باش.	ایمنی بخشی به مردم		
نامۀ ۱۸	با مردم به نیکی رفتار کن و گره وحشت را از دل‌های آن‌ها بگشای.			
خطبه ۱۶۷	همانا خداوند بزرگ کتابی هدایتگر فرستاد و در این میان حرمت مسلمانان را بر هر حرمتی برتری بخشید و حفظ حقوق مسلمانان را به وسیله اخلاص و توحید استوار کرد.	احترام به حقوق دیگران		
نامۀ ۵۳	اگر گناهی از آنان سر می‌زند یا علت‌هایی بر آنان عارض می‌شود، یا خواسته و ناخواسته اشتباهی مرتکب می‌گردند، آنان را ببخاشی و بر آنان آسان گیر آنگونه که دوست داری خدا تو را ببخاشد و بر تو آسان گیرد.	داشتن ملجاء مطمئن در برابر ظلم		
نامۀ ۵۳	سپس خدا را! خدا را! در خصوص طبقات پایین و محروم جامعه، که هیچ چاره‌ای ندارند بخشی از بیت المال و بخشی از غله‌های زمین‌های غنیمتی اسلام را در هر شهری به طبقات پایین اختصاص ده.	اهمیت تأمین نیازهای مردم		
خطبه ۸۶	به خود بیش از حد آزادی ندهید که شما را به ستمگری می‌کشاند.	پایبندی به آزادی‌های مشروع		
حکمت ۲۵۲	خدا ایمان را برای پاک سازی دل از شرک ... و سلام کردن را برای امنیت از ترس‌ها ... واجب کرد.			
خطبه ۱۴۱	ای مردم آن کس که از برادرش اطمینان و استقامت در دین و درستی راه و رسم را سراغ دارد، باید به گفته مردم درباره او گوش ندهد.	جلوگیری از ایجاد رعب و وحشت در مردم		
خطبه ۱۶۷	پس مسلمان کسی است که مسلمانان از زبان و دست او آزاری نبینند، مگر آنجا که حق باشد.			
			کرامت انسانی	

نام ۵	تو حق نداری نسبت به رعیت استبداد ورزی.			
نام ۵۳	ملتی که حق ناتوانان را از زورمندان، به اضطراب و بهانه‌ای بازنستاند، رستگار نخواهد شد.	ظلم و ستم به ضعیفان	زورگویی و جهالت	عوامل کاهش دهنده
خطبه ۱۳۱	... نادان نیز لیاقت رهبری ندارد تا با نادانی خود مسلمانان را به گمراهی کشاند و ستمکار نیز نمی‌تواند رهبر مردم باشد که با ستم حق مردم را غضب و عطا‌های آنان را قطع کند.	رهبر نادان و ستمکار		
نام ۶۹	... و آبروی خود را آماج تیر گفتار دیگران قرار نده.	قرار گرفتن در معرض بهتان		

با توجه به جدول شماره (۷) پس از تحلیل متن نهج‌البلاغه براساس روش کدگذاری و مضمون‌یابی و پس از بازنگری توسط پانل گروهی ۷ نفر صاحب‌نظران در پاسخ به سؤال دوم پژوهش می‌توان گفت عوامل تقویت‌کننده امنیت اجتماعی در کلام امام علی (ع) در دو مقوله عمده الف- باورهای دینی شامل شش مفهوم؛ اطاعت از فرمانده و امام، القای حس عدم تهدید از سوی حکومت، امر به معروف و نهی از منکر، تقوا، اطمینان مردم به دولت در خصوص دفاع از حقشان، رشد ملکات و فضائل اخلاقی و ب- مقوله کرامت انسانی شامل شش مفهوم؛ ایمنی بخشی به مردم، احترام به حقوق دیگران، داشتن ملجاء مطمئن در برابر ظلم، اهمیت تأمین نیازهای مردم، پایبندی به آزادی‌های مشروع و جلوگیری از ایجاد رعب و وحشت در مردم، است. همچنین عوامل کاهش‌دهنده امنیت اجتماعی در جامعه از نظر ایشان در یک مقوله با عنوان زورگویی و جهالت و سه مفهوم ظلم و ستم به ضعیفان، رهبر نادان و ستمکار و قرار گرفتن در معرض بهتان می‌باشد.

نتیجه‌گیری

امنیت وضعیتی است که در آن افراد، این مجال را پیدا می‌کنند که با داشتن حداقل‌ها، زندگی عادی خود را داشته باشند. از منظر امام علی (ع) تأمین «امنیت» با تمام ابعادش به عنوان زیر ساخت و اساس هر نوع فعالیت در حکومت لازم است زیرا موجب اعتماد عمومی و برپایی حکومت دینی خواهد شد. این پژوهش وجود چهار بعد امنیت اجتماعی و دوازده مؤلفه را به روش تحلیل محتوا در کتاب نهج‌البلاغه مورد بررسی قرار داد. بر اساس یافته‌های اولیه به‌دست آمده از ماتریس توزیع فراوانی ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی از مجموع ۱۳۵۰ مورد فراوانی کلمه‌ها و جمله‌های ابعاد و مؤلفه‌های امنیت اجتماعی در کتاب نهج‌البلاغه؛ به ترتیب به «ابعاد امنیت گروهی-جمعی» ۴۸۰ مورد، «امنیت روانی» ۴۲۴ مورد، «امنیت مالی» ۲۸۲ مورد و «امنیت جانی» ۱۶۴ مورد توجه شده است که به نظر می‌رسد در کتاب نهج‌البلاغه به ابعاد و مؤلفه‌های «امنیت گروهی-جمعی» بیشتر توجه شده است؛ اما پس از تفسیر داده‌ها و محاسبه ضریب اهمیت در مرحله پایانی روش آنتروپی شانون، نتایج نشان داد که بیشترین ضریب اهمیت در متن کتاب نهج‌البلاغه (خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها) به ابعاد «امنیت جانی» با مؤلفه‌های حفظ سلامت جسمانی و امنیت خانوادگی،

«امنیت روانی» با مؤلفه‌های کرامت انسانی، امنیت معنوی و امنیت عاطفی و سپس «امنیت گروهی-جمعی» با مؤلفه‌های امنیت فرهنگی، حفظ ارزش‌ها و الگوهای اجتماعی، حفظ هویت و آزادی بیان، همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری و کمترین میزان ضریب اهمیت به بعد «امنیت مالی» با مؤلفه‌های فعالیت‌های اقتصادی و رعایت مساوات و برابری است. این یافته‌ها از لحاظ تأکید بر مؤلفه‌های فوق با پژوهش مقاتلی و همکاران (۱۳۹۱) و کاویانی (۱۳۹۰) در یک راستا و همسو است.

بر اساس تحلیل متن نهج البلاغه توجه به باورهای دینی و کرامت‌انسانی به‌عنوان دو مقوله تقویت‌کننده امنیت اجتماعی با مفاهیم؛ اطاعت از فرمانده و امام، القای حس عدم تهدید از سوی حکومت، امر به معروف و نهی از منکر، تقوا، اطمینان مردم به دولت در خصوص دفاع از حقشان، رشد ملکات و فضائل اخلاقی، ایمنی بخشی به مردم، احترام به حقوق دیگران، داشتن ملجاء مطمئن در برابر ظلم، اهمیت تأمین نیازهای مردم، پایبندی به آزادی‌های مشروع و جلوگیری از ایجاد رعب و وحشت در مردم مورد توجه است و مقوله زورگویی و جهالت به‌عنوان عامل کاهش‌دهنده امنیت اجتماعی با مفاهیم؛ ظلم و ستم به ضعیفان، رهبر نادان و ستمکار و قرار گرفتن در معرض بهتان است. از این نظر نتیجه این پژوهش با نتیجه پژوهش دولتی (۱۳۹۱) و رضایی (۱۳۹۵) همخوانی دارد. بر اساس پژوهش کاویانی (۱۳۹۰) راهبرد حکومتی امام علی (ع) برای تأمین حق امنیت، ایمنی بخشی به مردم و القای حس عدم تهدید از سوی حکومت و مأموران آن می‌باشد که با نتیجه این پژوهش و اهمیت تأمین نیازهای امنیتی مردم، نداشتن ترس و هراس از آینده، جلوگیری از ایجاد رعب و وحشت در دل‌های مردم، داشتن ملجاء مطمئن در برابر ظلم و اطمینان مردم به دولت در خصوص دفاع از حق‌شان همخوانی دارد. توفیق حکومت بر اساس میزان رضایت‌مندی مردم سنجیده می‌شود. حکومت باید خود را خدمتگزار مردم بداند و تمامی اقشار به‌ویژه طبقات پایین را تحت پوشش امنیتی خود قرار دهد. از منظر امام علی (ع) حکومت نهادی است که به منظور تسهیل در امور جاری زندگی مردم ایجاد شده و رسالت اصلی آن ایجاد زمینه‌های بروز شکوفایی و تعالی و رشد جامعه است. در این دیدگاه یکی از ابزار و بسترهایی که این هدف را محقق می‌کند امنیت و آرامش جامعه است که برقراری آن بر عهده حکومت به‌عنوان بازوی قدرتمند و امنیت بخش نظام است. نتیجه اولیه و قطعی امنیت اجتماعی با تأکید بر مؤلفه‌های امنیت روانی، امنیت مالی و امنیت جانی این است که انسان‌ها نسبت به جامعه خود احساس تعلق کرده و در ایفای نقش اجتماعی خود هرگز دچار بیهودگی و بی‌مسئولیتی نمی‌شوند و آرا و نظرات خود را در تعیین سرنوشت فردی و اجتماعی خود مؤثر می‌بینند. همچنین با پایبندی بر تقوی و محبت به یکدیگر در حکومت اسلامی بر اساس راهبرد آموزه‌های علوی، همه افراد جامعه با اطمینان خاطر از حقوق، منافع و سایر امکانات اجتماعی بهره‌مند خواهند شد به طوری که در بهره‌مندی از آن هیچ کس بر دیگری برتری ندارد.

پیشنهاد‌های پژوهش

- براساس نتایج این پژوهش موارد زیر جهت برنامه‌ریزان، مؤلفان و کلیه دست‌اندرکاران نظام جمهوری اسلامی پیشنهاد می‌شود تا موجب حفظ امنیت اجتماعی در جامعه شود:
- برای حفظ امنیت اجتماعی در جامعه اولویت برنامه‌ریزی بر اساس راهبردهای تقویت حفظ سلامت جسمانی افراد تدوین شود.
- با اجرای برنامه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی در جهت حفظ حرمت‌ها و ارزش‌های خانواده، زن و ازدواج، امنیت خانوادگی در جامعه تقویت شود.
- لازم است تمامی مسئولین و دست‌اندرکاران نظام در جهت حفظ کرامت انسانی، امنیت معنوی و امنیت عاطفی افراد جامعه برنامه‌ریزی لازم را داشته باشند تا به این وسیله موجب تقویت امنیت اجتماعی در جامعه شوند.
- برای حفظ امنیت اجتماعی فرهنگ همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و تعاون و همکاری در جامعه باید گسترش یابد.
- شباهت و فتنه‌های تفرقه افکن در جامعه از طریق آگاهی دادن به افراد و اطلاع‌رسانی به موقع سرکوب شوند تا با حفظ امنیت فرهنگی از تهاجم فرهنگی و برهم زدن امنیت اجتماعی پیشگیری شود.
- با معرفی الگوهای اجتماعی مورد قبول جامعه، حفظ ارزش‌ها و هویت و آزادی بیان در جامعه زمینه برقراری امنیت اجتماعی در جامعه تقویت شود.

منابع

- آرون، ریمون (۱۳۷۰). «مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی». ترجمه باقر پرهام، تهران: مرکز آموزش انقلاب اسلامی.
- استراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵). «اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی رویه‌ها و شیوه‌ها». ترجمه دکتر بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- الوانی، سید مهدی؛ آذر، عادل؛ دانایی فرد، حسن (۱۳۸۸). «روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع». چاپ چهارم، تهران: اشراقی.
- امانت، حمید (۱۳۹۰). «امنیت اجتماعی و ارائه الگوی سنجش آن». فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۲(۲۷)، صص: ۱۷۵-۱۴۵.
- باردن، لورانس (۱۳۷۴). «تحلیل محتوا». ترجمه محمد یمنی دوزی سرخابی و ملیحه آشتیانی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- بیبی، ارل آر (۱۳۹۴). «روش های تحقیق در علوم اجتماعی (نظری-عملی)». ترجمه رضا فاضل، جلد دوم، چاپ یازدهم، تهران: سمت.
- بوزان، باری (۱۳۷۸). مردم، «دولت ها و هراس». ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حسینی نثار، مجید و قاسمی، علی (۱۳۹۱). «بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن در کشور». چهارمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری، تهران: سازمان ملی جوانان.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۹۱). «روش تحقیق (با رویکرد پایان نامه نویسی)». تهران: فوژان.
- دری نجف آبادی، قربانعلی (۱۳۷۹). «نگاهی به امنیت از منظر امیرالمؤمنین (ع)». فصلنامه حکومت اسلامی، ۵ (۱۸)، صص: ۳۱۰-۲۸۰.
- دلاور، علی (۱۳۸۲). «مبانی نظری و علمی پژوهش های علوم انسانی و اجتماعی» تهران: رشد.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۱). «درباره تقسیم کار اجتماعی». ترجمه باقر پرهام، ویرایش دوم، تهران: چاپ مرکز.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳). «صور بنیانی حیات دینی: توتم پرستی در استرالیا». ترجمه باقر پرهام، تهران: مرکزی.
- دولتی، کریم (۱۳۹۱). «امنیت اجتماعی از منظر امیرالمؤمنین امام علی (ع)». مجله فروغ وحدت، ۸ (۲۹)، صص: ۲۳-۱۵.
- رضایی، الهام (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی جایگاه امنیت اجتماعی از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه»، اولین همایش ملی یافته های نوین در علوم انسانی و امنیت اجتماعی .
- زارع شاه آبادی، اکبر و ترکان، رمت الله (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان شهر یزد، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی»، ۴(۲)، صص: ۱۵۶-۱۳۳.

- زندگی، داود (۱۳۸۷). «چشم‌انداز امنیت انسانی در خاورمیانه سده بیست و یکم». فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۱.
- صدیق سروسستانی، رحمت‌اله (۱۳۷۵). «حاشیه نشینی و امنیت»، مقالات ارائه شده در همایش توسعه و امنیت عمومی، جلد دوم، تهران: معاونت امنیتی و انتظامی وزارت کشور.
- طبیعی، منصور (۱۳۷۹). «سیمای امنیت در نهج‌البلاغه». تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران سازمان عقیدتی سیاسی.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۹۵). «مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی». چاپ بیست و هفتم، تهران: روان.
- کامیار، غلامرضا (۱۳۸۲). «حقوق شهرسازی». تهران: امجد.
- کاویانی، محمدهادی (۱۳۹۰). «حق امنیت فردی و تأمین آن در نهج‌البلاغه». مجله علمی-پژوهشی حقوق خصوصی، ۸ (۹)، صص: ۱۳۶-۱۰۳.
- کرباسیان، مهدی (۱۳۷۵). «راه کارهای تحقق امنیت اجتماعی». مجموعه مقالات، همایش امنیت اجتماعی، جلد اول، تهران: معاونت اجتماعی و ارشاد نیروی انتظامی.
- کریمی، صدیقه و نصر، احمدرضا (۱۳۹۱). «روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه». فصلنامه پژوهش، ۴ (۱)، صص: ۹۴-۷۱.
- کیوی، ریمون و کامپنهود، لوک وان (۱۳۹۶). «روش تحقیق در علوم اجتماعی». ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: توتیا.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). «تجدد و تشخیص: جامعه وهویت شخصی در عصر جدید». ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- مقاتلی، نعیم و همکاران (۱۳۹۱). «مفاهیم و نظریه های امنیت در نهج‌البلاغه»، فصلنامه دانش انتظامی بوشهر، ۳ (۸)، صص: ۱۹-۱.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۹). «چهره متغیر امنیت ملی». تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- نبوی، سید عبدالحسین؛ حسین زاده، علی حسین؛ حسینی، هاجر (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی وهویت قومی بر اساس امنیت اجتماعی» فصلنامه دانش انتظامی، ۱ (۲) (مسلسل ۳۹)، صص: ۳۸-۹.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۲). «در آمدی بر امنیت اجتماعی». مجله مطالعات راهبردی، (۱۹)، صص: ۷۶-۵۵.
- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۸). «چشم‌انداز پلیس، امنیت و سرمایه اجتماعی». مجله مطالعات راهبردی، (۴۴)، صص: ۴۶-۲۹.
- «نهج‌البلاغه» (۱۳۸۵). گردآوری سید محمد رضی، ترجمه محمد دشتی، چاپ دوم، قم: گلستان ادب.

- وکیلی، محمد مسعود و جهانگیری، نسرین (۱۳۹۶). «فرایند ارزیابی روایی و پایایی ابزارهای سنجش و اندازه‌گیری در تحقیقات آموزشی، رفتاری و علوم سلامت (با تأکید بر روایی محتوا)». مجله توسعه آموزش در علوم پزشکی، ۱۰ (۲۸)، صص: ۱۱۷-۱۰۶.
- هاروی، دیوید (۱۳۸۴). «سرمایه داری: کارخانه چند پارچگی»، ترجمه: محمد حسن ضیاء توانا، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، (۲۱۸-۲۱۷).
- Buzan, Barry (2000). Security Studies: beyond strategy, Retrieved 2011/19/07, from www.yorku. Ca/ dmatimer/ security studies.
- Buzan, Barry; Weaver, Ole; Jaap de Wilde (1998), "Security: A New Framework for Analysis".
- Roie. Paul (2005). The societal security dilemma" Copenhagen peace research institute (COPRI) Working papers.
- Waever, O. et al. (2000), Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. New York: St. Martin's Press.
- Watson, R. (2005), Power and Interdependence: World Politics in Transition. Boston, MA: Little Brown.